

NYFIKEN på Hagmarken – en försvinnande naturtyp?

Hagmarken är en oerhört artrik miljö som skapats av människan och hennes betesdjur i samklang med de naturliga förutsättningarna på platsen. Få saker uppfattas som så typiskt svenska som faluröda stugor eller gårdar omgivna av hagmarker med betande djur. Kanske för att ingen annan miljö är så nära förknippad med vår egen historia? Det är just själva hävden, årtusenden av bete och tidigare även slåtter, som är avgörande för artrikedomen. Njut av anblicken av en vacker hagmark där naturvårdarna går och betar – utan dem växer hagen igen och växter och djur som hör hemma i dessa marker förlorar ännu en livsplats!

Även stenålderns östgötar hade betesdjur

Utgrävningar från Alvastra påbyggnadsboplats visar att östgötarna redan på stenåldern ca 2000 år f Kr omgav sig med betesdjur som nötkreatur, får och getter. Klimatet var under denna tid varmare än idag och husdjuren kunde vara ute året om. Slättlandskapet var täckt av frodiga lövskogar uppbrutna av öppna, gräsbevuxna gläntor.

När klimatet blev kallare, i övergången mellan brons- och järnåldern, blev östgötarna mer bofasta och man började ställa in djuren på vintern. Det gamla odlingslandskapet växte fram med slåttermarker (ängsmarker) för vinterfoder som hö och lövkärvar och bete på lågproduktiva marker som skog eller torrbackar. Hägnadssystem skiljde de olika markslagen åt och kan än idag ses som stensträngar i vissa hagmarker.

När slåtterblomman blommar är det dags att slå ängen.

Hagmarken vid Egebylund.

Hagmarker i landskapet under tusentals år

Huvuddragen i det odlingslandskap som tog form under sen järnålder bestod ganska oförändrade ända fram till 1800-talet. Varje gård var en i stort självförsörjande enhet där allt hörde samman i ett kretslopp. Ängarnas foderproduktion bestämde antalet djur man kunde övervintra, djurens gödsel bestämde hur stor åker man kunde odla och åkerns matproduktion bestämde folktillväxten på platsen. Växter och djur hann, under de tusentals år som ängar och hagar var självklara inslag i landskapet, anpassa sig till slåtter och bete.

Uppodling, konstgödning och igenväxning förödande för växter och djur

Det äldre odlingslandskapet bröts under 1800-talet sönder av skiftesreformer som delade de gamla byarna och skapade nya gårdslägen. Från 1850 och långt in på 1900-talet var nyodlingen stor i takt med att befolkningen växte vilket radikalt ändrade landskapets utseende och innehåll.

Antalet ängar och hagar minskade i snabb takt och de som blev kvar utsattes ofta för produktionshöjande insatser som insådd av främmande grässorter och tillförsel av konstgödning. Detta är helt förödande för de naturliga arterna som ersätts av högvuxet gräs, nässlor, hundkex och skräppor.

Hävden ger artrik blomsterprakt

Det kan tyckas märkligt att bete och slåtter där växterna betas av eller skärs av med lie gynnar antalet arter men så är det! Själva hävden gör markerna mer näringsfattiga och ändrar konkurrensen mellan växterna så att en, eller flera arter inte kan dominera helt. Resultatet blir en artrik, blomsterprakt som i sin tur gynnar olika fjärilar, insekter och fåglar.

Betande naturvårdare.

Bevara vår artrikaste miljö - den svenska "regnskogen"!

Ängar och hagar är det mest artrika vi har i Sverige och är också den miljö där flest hotade arter finns. Därför utgår idag ofta samhällsstöd för att de fortsättningsvis ska betas och röjas och på så sätt bevara sina naturvärden för framtiden. Visst är hagmarken ett omistligt inslag i det svenska landskapet! Både för den biologiska mångfalden och som ett kulturarv där spår som stenmurar, odlingsrösen och hamlade träd påminner om tidigare generationers odlarmödor!

Denna skylt har producerats med hjälp av statligt bidrag via Länsstyrelsen i Östergötland.

Text: Ingrid Bergengren
Foto: Gunnar Myrhede
Layout: Text & Bild i Motala

Mjölby Kommun
Miljökontoret